

PORADY LOGOPEDY

Zalecenia prof. Leona Kaczmarka dla rodziców

12 przykazań logopedycznych

1. Narządy mowy dziecka kształtują się i zaczynają funkcjonować już w życiu płodowym. Są one ogromnie wrażliwe na wszystkie bodźce fizyczne i chemiczne, zarówno sprzyjające jak i szkodliwe.
2. Mowa otoczenia powinna być poprawna. Do dziecka trzeba mówić wolno, dokładnie i wyraźnie, trzeba zaniechać sztucznego spieszczania i używania tzw. języka dziecięcego.
3. Dziecko powinno reagować na aktywność uczuciową i słowną otoczenia. Z początku jest to uśmiech, ruch rączki, przegięcie ciała. Wnet jednak nastąpią reakcje głosowe. Gdy ich brak, trzeba koniecznie zbadać słuch dziecka, gdyż może on być osłabiony.
4. Absolutnie nie wolno krępować dziecka w reagowaniu na aktywność otoczenia.
5. Jeśli dziecko ma nieprawidłową budowę narządów mowy powinno się bezwzględnie pójść z nim do lekarza specjalisty np. ortodonta.
6. Dziecko leworęczne należy otoczyć specjalną opieką. W okresie kształtowania się mowy nie wolno zmuszać go do posługiwania się prawą ręką, gdyż mogą wystąpić zaburzenia mowy.
7. Kiedy dziecko samo zaczyna coraz więcej mówić nie wolno tej skłonności gasić np. obojętnością lub cierpką uwagą, bo wówczas dziecko zamyka się w sobie, staje się nieufne, niemieje.
8. Nie należy hamować żywiołowego pędu do mowy, trzeba wykorzystać ogromny ładunek uczuciowy, jaki dziecko wkłada w mowę.
9. Należy pilnie baczyć czy kształtowanie się mowy dziecka przebiega zgodnie z normą.
10. Od momentu zdobycia przez dziecko umiejętności mówienia zdaniami nie wolno bezustannie przeszkadzać mu przez ciągłe poprawianie i zmuszanie do poprawnego powtarzania.
11. Dziecko trzyletnie monologuje, ale chce też rozmawiać z otoczeniem, zadaje mnóstwo pytań i przepada za opowiadaniem. Nie wolno lekceważyć tych faktów, gdyż pomaga to dziecku w wysławianiu się, w umiejętności wyrażania swych myśli i uczuć.
12. Jeśli mimo wszystko nie udało się zapobiec powstaniu defektów mowy należy zgłosić się np. do poradni logopedycznej, są one w stanie pomóc dziecku, o ile rodzice i wychowawcy będą z nimi jak najściślej współpracować.

W literaturze logopedycznej możemy odnaleźć wiele klasyfikacji zaburzeń artykulacji - dyslalii. Ze względu na nazwę głoski nieprawidłowo artykułowanej wyróżniamy wiele zaburzeń artykulacji. Poniżej zostały omówione niektóre z nich:

SEPLENIENIE (sygmatyzm) - to nieprawidłowa wymowa głosek trzech szeregów:

- syczącego - s, z, c, dz,

- szumiącego - sz, ź, cz, dź,
- ciszącego - ś, ź, ć, dź.

Parasygmatyzm (substytucje) Zastępowanie jednych głosek dentalizowanych innymi, realizowanymi prawidłowo. Występuje także w okresie rozwoju mowy dziecka.

Mogisygmatyzm (elizje) Głoski dentalizowane bywają opuszczane, lub w ogóle nie realizowane.

Sygmatyzm właściwy (deformacje) Zmiana miejsca artykulacji głosek, powodująca zniekształcenie ich brzmienia.

Seplenienie międzyzębowe (sygmatyzm interdentalny) Podczas artykulacji trzech szeregów lub dodatkowo głosek t, d, n - czubek języka wsuwa się między zęby w linii środkowej lub z boku. Jest on spłaszczony (brak rowka) i dlatego powietrze rozprasza się po całej jego powierzchni. Brak zbliżenia dolnych i górnych zębów (dentalizacji).

Seplenienie przyzębowe (sygmatyzm addentalny) Prząd języka ma płaskie ułożenie i zbyt mocno przylega do wewnętrznej strony siekaczy. Nie tworzy się na nim rowek i dlatego powietrze przechodzi szerokim strumieniem.

Seplenienie wargowo ? zębowe (sygmatyzm labiodentalny) Język nie bierze udziału w artykulacji. Szczelina tworzy się między dolną wargą a górnymi siekaczami lub między górną wargą a dolnymi siekaczami.

Seplenienie boczne (sygmatyzm lateralny) Rozróżniamy seplenienie boczne: prawostronne (dexter), lewostronne (sinister), obustronne (bilateralis). Szczelina nie tworzy się w linii środkowej języka, lecz z boku - przy kłach, zębach przedtrzonowych lub trzonowych.

ROCATYZM (reranie) Nieprawidłowa wymowa głoski r.

Rotacyzm właściwy (deformacja) Brzmienie głoski r jest zdeformowane na skutek zmiany miejsca artykulacji.

Rotacyzm języczkowy (rotacyzm uwularny) Język nie bierze udziału w artykulacji. Drgania wykonywane są przez języczek znajdujący się na końcu podniebienia miękkiego (uvula), które jest uniesione i zamyka przejście do jamy nosowej. (tzw. r francuskie)

Rotacyzm podniebienny (rotacyzm welarny) Podczas artykulacji drga całe podniebienie miękkie na skutek zbliżenia tylnej części języka do podniebienia miękkiego.

Rotacyzm międzyzębowy (rotacyzm interdentalny) Drga czubek języka wsuniętego między zęby.

Rotacyzm policzkowy Prąd powietrza skierowany jest w bok i powoduje drgania jednego lub obu policzków, drga również czubek lub krawędzie języka - powstaje dźwięk o nieprzyjemnym brzmieniu.

Rotacyzm gardłowy (rotacyzm gardłowy) Powstaje między obsadą języka a tylną ścianą gardła.

Rotacyzm boczny (rotacyzm lateralny) Strumień powietrza przechodzi między boczną krawędzią języka, a górnymi dziąsłami. Powoduje powstawanie nieprzyjemnego brzmienia.

KAPPACYZM i GAMMACYZM Nieprawidłowa realizacja głosek tylnojęzykowych zwartych k, g, ki, gi.

Kappacyzm i Gammacyzm (deformacja) Polega na zamianie zwarcia językowo-podniebiennego zwarciem wiązadeł głosowych, w rezultacie którego powstają dźwięki zbliżone do k, g, ki, gi.

Parakappacyzm i Paragammacyzm Polega na zamianie głosek zwartych welarnych k, g, ki, gi na zwarte zębowe t, d, ti, di lub h. Zjawisko to może występować jako etap przejściowy w procesie rozwoju mowy dziecka.

Mogikappacyzm i mogigammacyzm Polega na opuszczaniu głosek zwartych tylnojęzykowych

MOWA BEZDŹWIĘCZNA (ubezdźwięcznianie) Zaburzenia w realizacji dźwięczności, nieumiejętność realizowania głosek dźwięcznych (wyjątek stanowią samogłoski oraz spółgłoski sonorne m, n, mi, ni, l, j), zastępowanie głosek dźwięcznych odpowiednimi głoskami bezdźwięcznymi lub mylenie obu szeregów.

Mowa bezdźwięczna całkowita Zaburzeniu ulega cała korelacja dźwięczności (wszystkie spółgłoski zwarte, zwarto-szczelinowe i szczelinowe są wymawiane bezdźwięcznie).

Mowa bezdźwięczna częściowa W niektórych parach opozycyjnych (z reguły wśród szczelinowych) obserwuje się rozróżnianie głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych.

RYNOLALIA(nosowanie)

Nosowanie zamknięte (rynolalia clausa) Głoski nosowe wymawiane są jak ustne, z rezonansem ustnym na skutek niedrożności przejścia do jamy nosowej.

Nosowanie otwarte (rynolalia aperta) Głoski ustne wymawiane są jak głoski nosowe, tzn. łączą się z rezonansem nosowym.

Nosowanie mieszane (rynolalia mixta) Polega na braku lub osłabieniu rezonansu nosowego przy wymowie głosek nosowych z jednoczesną nazalizacją głosek ustnych. Podstawą tego rozróżnienia są objawy.

Literatura:

"Oblicza wad wymowy" - E.M. Skorek

"Jak usuwać seplenienie i inne wady wymowy" D. Antos, G. Demel, I. Styczek

ROZWÓJ MOWY DZIECKA

Cztery etapy rozwoju mowy w okresie postnatalnym:

- okres melodii (od urodzenia do 1 roku życia),
- okres wyrazu (od 1 do 2 roku życia),
- okres zdania (od 2 do 3 roku życia),
- okres swoistej mowy dziecięcej (od 3 do 7 roku życia).

Okres melodii (od narodzin do 1 roku życia)

Krzyk - Dziecko komunikuje się z otoczeniem oraz wyraża swoje potrzeby, poprzez płacz i krzyk.

Głuzenie - Pojawia się w 2-3 miesiącu życia, niemowlę wydaje różne dźwięki (samogłoski, spółgłoski, grupy spółgłoskowe i samogłoskowe), przebiega jednakowo u wszystkich dzieci, także z głębokim niedosłuchem. Głuzeniu towarzyszą nieskoordynowane ruchy ciała i kończyn - występuje wówczas, gdy dziecko jest zadowolone i odprężone.

Gaworzenie - Około 6-7 miesiąca głuzenie przekształca się w gaworzenie. Dziecko wydaje dźwięki o charakterze sylab lub przypadkowo dobranych zbitek głosowych. W ten sposób ćwiczy swój słuch, rozpoznaje własne dźwięki. Pod koniec tego okresu pojawiają się pierwsze wyrazy (np. mama, tata, da, am itd.) używane świadomie i adekwatnie do sytuacji.

Przedłużony okres głuzenia oraz niewystąpienie gaworzenia należy uznać za niepokojący objaw. Może to sugerować nieprawidłowości w obrębie narządu słuchu, ponieważ dzieci niedosłyszące i niesłyszące nie gaworzą, a głuzenie zanika u nich około 18 miesiąca życia. Przyczyną takiego stanu może być przebyta choroba. W takiej sytuacji warto zbadać słuch dziecka oraz udać się do lekarza laryngologa lub foniatry.

Okres wyrazu - (od 1 do 2 roku życia) Dziecko w tym wieku powtarza proste słowa i uczy się kojarzyć dany wyraz z określonym znaczeniem. Stopniowo opanowuje coraz większą liczbę słów. Dzieci w tym wieku często zniekształcają wyrazy. Pierwsze dwuwyrazowe zdania mogą pojawić się pod koniec tego okresu. Rozwój mowy w tym czasie jest bardzo zróżnicowany, dlatego nie porównujemy dzieci. Niektóre dzieci mogą w tym okresie mało mówić i nie powinno nas to niepokoić. Należy zwrócić uwagę na poziom rozumienia mowy oraz reakcje dziecka na bodźce słuchowe. Jeżeli zauważymy, że dziecko nie rozumie poleceń lub nie słyszy prostych słów, to taka sytuacja powinna być dla nas sygnałem by zbadać słuch dziecka lub udać się do logopedy.

Okres zdania - (od 2 do 3 roku życia) Mowa dziecka ulega postępującemu doskonaleniu. Dziecko zaczyna używać zdań pojedynczych. Następnie zdania są wydłużane i wzbogacane o nowe części mowy - czasowniki, przymiotniki i zaimki. Zdania złożone oraz początki mowy opowieściowej są charakterystycznym etapem pod koniec tego okresu. W tym czasie dziecko zniekształca jeszcze artykulację wielu wyrazów jak również używa ich w niewłaściwej formie gramatycznej. Pamiętajmy, aby nasza wymowa była poprawna i staranna, ponieważ dziecko zaczyna utrwalać zasady funkcjonowania języka. Rozmawiając z dzieckiem warto wzbogacać wypowiedzi o nowe słownictwo i różnorodne formy gramatyczne. Podstawowym błędem popełnianym przez opiekunów jest naśladowanie mowy dziecka oraz używanie zdrobnień. Utrwala to błędne wzorce i utrudnia opanowanie prawidłowej budowy wyrazów. W tym okresie może wystąpić u dziecka tzw. jąkanie fizjologiczne. Jest to normalne zjawisko rozwojowe i na ogół w krótkim czasie zanika samoczynnie. Może jednak ulec utrwaleniu na skutek niewłaściwej postawy opiekunów - ich zbytnej koncentracji na mowie dziecka i prób korygowania go. Zapewnijmy dziecku stabilizację emocjonalną oraz uregulowany i spokojny tryb życia.

Okres swoistej mowy dziecięcej - (od 3 do 7 roku życia) mowa dziecka nie jest jeszcze doskonała. Występują kontaminacje (tworzenie wyrazu z 2 - 3 innych, np. słowo ?zakluczyć? oznacza wyrażenie ?zamknąć drzwi?), neologizmy (np. gwiazdarnia, szóstek), przestawianie głosek (metatezy, np. 'kordła'), uproszczenia grup spółgłoskowych, substytucje.

Trzylatek - komunikuje się z otoczeniem za pomocą zdań kilkuwyrazowych. Dziecko powinno wymawiać prawidłowo wszystkie samogłoski(a, o, e, y, i ą, ę) oraz

następujące spółgłoski: (p, pi, b, bi, m, mi, n, n, f, fi, w, wi, t, d, n, l, li, ł, j, k, ki, g, gi, h, hi, ś, ź, ć, dź).

Głoski s, z, c, dz zaczynają być wymawiane prawidłowo, chociaż bywają jeszcze artykułowane jako ś, ź, ć, dź.

Podobnie głoski pojawiające się jako ostatnie w wymowie dziecka: sz, ż, cz, dż są zastępowane przez ś, ź, ć, dź lub przez s, z, c, dz. Głoska r, jest wymawiana jako j, lub l.

Czterolatek - wypowiada się wybiegając poza aktualnie przeżywaną sytuację. Dziecko potrafi opowiadać o przeszłości i o przyszłości. Głoski s, z, c, dz powinny już brzmieć twardo i być wymawiane niemal "zamkniętymi" zębami. Mogą pojawić się już głoski sz, ż, cz, dż, ale ich wymowa jako s, z, c, dz oraz wymowa głoski r jako l w tym okresie jest jeszcze zgodna z normą.

Pięciolatek - potrafi opowiedzieć o przebiegu jakiegoś wydarzenia w sposób chronologiczny z uwzględnieniem zależności przyczynowo - skutkowych. Dziecko prawidłowo wymawia głoski sz, ż, cz, dż, natomiast głoska r może być jeszcze zastępowana głoską l. Może pojawić się czasami zamiana głoski l na r.

Sześciolatek - proces rozwoju języka trwa nadal, jednak w tym wieku dziecko **powinno już wymawiać wszystkie głoski prawidłowo.**

Należy zwrócić uwagę by dziecko prawidłowo wymawiało wszystkie głoski przed rozpoczęciem nauki szkolnej, gdyż wada wymowy może być przyczyną poważnych problemów szkolnych, zwłaszcza prawidłowego opanowania nauki czytania i pisanie. Pamiętajmy, aby nie porównywać dzieci między sobą. Każde dziecko rozwija się indywidualnie i w swoim własnym tempie. Należy jednak obserwować nasze dzieci by móc zareagować, kiedy zauważymy coś niepokojącego.

Co powinno nas zaniepokoić w mowie dziecka?

- wszelkie zmiany anatomiczne w budowie aparatu artykulacyjnego;
- podczas artykulacji dziecko wsuwa język między zęby lub dotyka wargi. Tendencja ta nie wycofa się samoistnie, w przyszłości może być powodem seplenienia międzyzębowego;
- brak komunikacji dziecka z otoczeniem, dziecko nie rozumie mowy innych osób, nie reaguje na polecenia lub nie wykazuje zainteresowania kontaktem z innymi dziećmi;
- dziecko trzyletnie nie wymawia którejkolwiek z samogłosek: a, o, u, e, i, y;
- dziecko zamienia głoski dźwięczne na bezdźwięczne: 'd' na 't', 'w' na 'f' 'g' na 'k' 'b' na 'p' (np. zamiast dom mówi tom, zamiast worek - folek),
- opóźnienie w nabywaniu kolejnych etapów w rozwoju mowy są większe niż 6 miesięcy;
- dziecko zniekształca głoski lub zastępuje je innymi, które nie występują w języku polskim. np. wymawia 'r' gardłowo;
- dziecko jąka się, miewa częste blokady i często powtarza głoski, sylaby lub ma problemy z

rozpoczęciem mowy. Jeśli jednak zauważymy u dziecka lekkie zacinań czy powtarzanie sylab wówczas nie ma powodu do niepokoju - może to świadczyć o fizjologicznej niepełności mówienia. W wieku przedszkolnym następuje szybki rozwój myślenia, a zasób słownictwa biernego jest większy niż słownik czynny dziecka. Oznacza to, że dziecko więcej rozumie niż jest w stanie wypowiedzieć;

- gdy mamy wątpliwości czy dziecko dobrze słyszy np. nie reaguje na niektóre dźwięki (np. wysokie), lub często prosi o powtarzanie wypowiedzi;
- dziecko ?mówi przez nos?.

Bibliografia:

1. " *Logopedia -pytania i odpowiedzi*". *Podręcznik akademicki red. T. Gałkowski, G. Jastrzębowska*
2. " *Jak usuwać seplenienie i inne wady wymowy*" *D. Antos, G. Demel, I. Styczek.*
3. " *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*" *G. Demel*
4. " *Logopedia*" *I. Styczek*